

УДК 342.5

doi.org/10.30970/jcl.1.2023.2



Віталій Чорненький

кандидат юридичних наук, доцент кафедри конституційного права
юридичного факультету Львівського національного університету
імені Івана Франка, Україна
ORCID ID: 0000-0001-5067-0844
E-mail: vitaliy.chornenkyi@lnu.edu.ua

ЗАБОРОНА ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ТА ЇЇ ВІДПОВІДНІСТЬ КОНСТИТУЦІЙНИМ ТА ЄВРОПЕЙСЬКИМ СТАНДАРТАМ

PROHIBITION OF POLITICAL PARTIES UNDER MARTIAL LAW AND ITS COMPLIANCE WITH CONSTITUTIONAL AND EUROPEAN STANDARDS

Vitalii Chornenkyi

PhD in Law, Associate Professor in the Department of Constitutional Law,
Ivan Franko National University of Lviv, Ukraine

Abstract | The article proposes to examine the legislative and institutional transformations that took place in the area of restricting the activities of political parties in Ukraine during martial law. As it turned out, neither the legislation nor the public authorities were fully prepared to respond to the threats posed by political associations of citizens that were oriented towards the interests of the aggressor state in their political program or activities.

Therefore, the author of the article attempts to examine the changes introduced after the beginning of the full-scale invasion of Russia regarding the prohibition of political parties in the light of their compliance with constitutional and European standards. In particular, the article offers a critical assessment of the President's decisions to suspend the activities of political parties for the period of martial law, which may trigger a discussion on their compliance with the Constitution of Ukraine and European standards.

Given the introduction in spring 2022 of new grounds for banning political parties in court, the author substantiates the compliance of such changes with constitutional and European standards, in particular, through the previous legal positions of the Constitutional Court of Ukraine. It is established that the dissemination of information containing justification, recognition of the legitimacy, and denial of the armed aggression of the Russian Federation against Ukraine is an attempt to justify the denial of constitutional principles and democratic values, the protection of which is the duty of all public authorities, among which the rights and freedoms of man and citizen, independence and territorial integrity of Ukraine are prominent.

The article analyses certain court decisions of the Eighth Administrative Court of Appeal, which under martial law considers cases of banning political parties as a court of first instance, and the Supreme Court, which considered these cases on appeal. The author draws conclusions about the trends in the development of judicial practice regarding the prohibition of political parties under martial law.

Keywords: prohibition of political parties, Constitutional Court of Ukraine, European Court of Human Rights, martial law.

Анотація | У статті пропонується розглянути законодавчі та інституційні трансформації, які відбулися у сфері обмеження діяльності політичних партій в Україні під час воєнного стану. Адже, як виявилось, ні законодавство, ні публічна влада повною мірою не були готові реагувати на загрози, які створювали політичні об'єднання громадян, що у своїй політичній програмі чи діяльності орієнтувалися на інтереси держави-агресора.

Тому автор статті робить спробу дослідити запроваджені після початку повномасштабного вторгнення РФ зміни щодо заборони політичних партій у світлі їх відповідності конституційним та європейським стандартам. Зокрема, у статті пропонується критична оцінка рішень глави держави про призупинення діяльності політичних партій на період воєнного стану, які можуть викликати дискусію щодо їх відповідності Конституції України та європейським стандартам.

Враховуючи запровадження навесні 2022 року нових підстав для заборони політичних партій у судовому порядку, обґрунтовано відповідність таких змін конституційним та європейським стандартам, зокрема, через попередні юридичні позиції Конституційного Суду України. Встановлено, що поширення відомостей, що містять виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії РФ проти України, є спробою виправдати заперечення конституційних принципів і демократичних цінностей, захист яких є обов'язком усіх органів державної влади, серед яких чільне місце займають: права і свободи людини і громадянина, незалежність та територіальна цілісність України.

У статті проаналізовано окремі судові рішення Восьмого апеляційного адміністративного суду, який в умовах воєнного стану розглядає справи про заборону політичних партій як суд першої інстанції, та Верховного Суду, який розглядав ці справи під час апеляційного перегляду. Зроблено висновки про тенденції у розвитку судової практики щодо заборони діяльності політичних партій в умовах воєнного стану.

Ключові слова: заборона політичних партій, Конституційний Суд України, Європейський суд з прав людини, воєнний стан.

До конституційних цінностей традиційно прийнято зараховувати побудову суспільного життя в Україні на засадах політичної, економічної та ідеологічної багатоманітності. Такі гарантії створюють середовище для активного формування політичних партій, які в умовах політичної багатоманітності повинні сприяти формуванню і вираженню політичної волі громадян та брати участь у виборах.

Хоч межі свободи політичної діяльності в сучасних державах конституційної демократії є широкими, плюралізм поглядів на загальнонаціональний вектор розвитку навіть в таких суспільствах підлягає певним обмеженням. Так, Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. (надалі – Конвенція) разом із свободою об'єднання з іншими особами передбачає допустимість встановлення законом обмежень цього права, які є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах національної або громадської безпеки, для запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб¹.

Конституції України (надалі також Конституція або Основоположний Закон) та іншим актам національного права також відомі заходи, які можуть застосовуватися до об'єднань громадян, у разі допущення ними істотних порушень. Проте до 2014 року українська правова система мала до-

¹ Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р., ратифіковано Законом № 475/97-ВР від 17.07.97. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004/ed20210801#Text (25.07.2022).

свід припинення діяльності політичних партій лише з процедурних підстав. Йдеться про анулювання реєстраційного свідоцтва, наприклад, коли політична партія не висуває своїх кандидатів на вибори Президента України чи народних депутатів України протягом десяти років. Лише в період з 2014 по 2018 роки діяльність чотирьох політичних партій в Україні потрапила під заборону або була припинена через субстантивні порушення². Ці процеси були пов'язані з забороною партій російського спрямування, очільники та члени яких сприяли анексії АР Крим та порушенням законодавства про заборону та засудження комуністичного та нацистського режимів.

Розпочатий 24 лютого 2022 року правовий режим воєнного стану розділив життя України та Українського народу на «до та після». Загроза втрати державності та ризик чергового поневолення північно-східним сусідом зуміли консолідувати націю та владу в цьому нелегкому протистоянні. Незважаючи на це, в українському суспільстві продовжили свою роботу деструктивні сили, які з ідеологічних або інших причин спрямовували свою діяльність на піддрив внутрішньої єдності та згуртованості, зокрема, шляхом виправдання діяльності агресора. Про загострення проблеми свідчить повідомлення Міністерства юстиції про те, що на кінець червня 2022 року в Україні заборонили вже 10 «проросійських партій», заборона ще семи – у процесі³.

Водночас, як виявилось після початку війни, ні українське законодавство, ні інституційна система не були готові оперативно реагувати на виклики, що виникли у сфері політичної свободи громадян, в першу чергу – діяльності політичних партій. Для підтвердження цієї тези пропонуємо розглянути законодавчі та інституційні зміни, які відбулися у сфері свободи політичної діяльності після 24 лютого 2022 року. Передісторією таких змін можна вважати Указ Президента України (далі – Президент) від 19 березня 2022 року № 153/2022, яким введено в дію рішення Ради національної безпеки і оборони України (далі – РНБО) від 18 березня 2022 року «Щодо призупинення діяльності окремих політичних партій»⁴.

Цим рішенням Президент та РНБО на період дії воєнного стану призупинили будь-яку діяльність в Україні окремих політичних партій «проросійського» спрямування⁵. Хоч таке рішення отримало позитивну оцінку більшості співвітчизників⁶, запроваджені заходи потребують фахової юридичної оцінки. Так, у наукових виданнях уже висловлена думка про те, що очевидним недоліком рішення РНБО є відсутність у ньому як чітких аргументів щодо призупинення діяльності кожної окремо з політичних партій, так і обґрунтування, які саме дії конкретної політичної сили дають підстави для застосування до неї обмежувального впливу держави⁷.

² Бернацький Б. Національні та європейські стандарти щодо заборони політичних партій. Український часопис конституційного права №4/2018. с. 123. URL: <https://www.constjournal.com/wp-content/uploads/issues/2018-4/pdfs/5-bohdan-bernatskyi-natsionalni-yevropeiski-standarty-shchodo-zaborony-politychnykh-partii.pdf> (15.07.2022).

³ Інтернет-видання Радіо Свобода, 2022. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-ukraina-zaborona-10-prorosiiski-partii/31908143.html> (26.07.2022).

⁴ Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 18 березня 2022 року «Щодо призупинення діяльності окремих політичних партій» від 19 березня 2022 року № 153/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/153/2022#Text> (06.07.2022).

⁵ Йдеться про наступні політичні партії: «ОПОЗИЦІЙНА ПЛАТФОРМА-ЗА ЖИТТЯ», «ПАРТІЯ ШАРІЯ», «ДЕРЖАВА», «ЛІВА ОПОЗИЦІЯ», «ПРОГРЕСИВНА СОЦІАЛІСТИЧНА ПАРТІЯ УКРАЇНИ», «СОЮЗ ЛІВИХ СИЛ», «СОЦІАЛІСТИЧНА ПАРТІЯ УКРАЇНИ», «СОЦІАЛІСТИ», «ОПОЗИЦІЙНИЙ БЛОК», «НАШІ» та «БЛОК ВОЛОДИМИРА САЛЬДО».

⁶ За результатами Восьмого загальнонаціонального опитування: Україна в умовах війни (6 квітня 2022), проведеного Соціологічна група «РЕЙТИНГ», абсолютна більшість (90%) підтримують ініціативу позбавлення мандатів депутатів із проросійських партій. 86% підтримують повну заборону їхньої діяльності в Україні. URL: https://ratinggroup.ua/files/ratinggroup/reg_files/rg_ua_1200_ua_042022_v__i_press.pdf (12.08.2022).

⁷ Куцюруба О. Вплив держави на політичні партії: погляд крізь призму агресії російської федерації проти України. Український часопис конституційного права №2/2022. С. 29. URL: <https://www.constjournal.com/wp-content/uploads/issues/2022-2/pdfs/3-olha-kotsiuruba-vplyv-derzhavy-politychni-partii-pohliad-kriz-pryzmu-ahresii-rosiiskoi-federatsii.pdf> (08.09.2022)

Водночас, з огляду на важливу роль політичних партій у забезпеченні плюралізму та належного функціонування демократії, будь-який захід, який вживається проти них, впливає як на свободу об'єднання, так і на демократію у відповідній державі⁸. Тому не випадково у Керівних принципах Венеційської комісії щодо заборони і розпуску політичних партій зафіксовано, що правові заходи, спрямовані на заборону політичних партій, повинні бути результатом судового рішення та мати надзвичайний характер, а також відповідати принципу пропорційності⁹.

Неодноразово звертаючи увагу на цей Указ у справах про заборону політичних партій, Восьмий апеляційний адміністративний суд наголошував, що це рішення Президента прийняте **«в умовах прямої військової агресії з боку Російської Федерації, з урахуванням антиукраїнської політичної та організаційної діяльності, пропаганди війни, публічної заяви та закликів до зміни конституційного ладу насильницьким шляхом, реальної загрози порушення суверенітету і територіальної цілісності держави, підризу її безпеки, а також дій, спрямованих на незаконне захоплення державної влади, демонстрації проявів колабораціонізму, насильства, зважаючи на програмні та статутні цілі, що містять антиукраїнську позицію, поширення відомостей про виправдування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України окремими політичними партіями»**¹⁰.

Проте ні Конституція, ні Закон України «Про політичні партії в Україні» не передбачають такого механізму захисту конституційних цінностей від окреслених загроз як призупинення діяльності політичної партії. Розглядаючи «призупинення» відповідних об'єднань автономно, не можна виключати, що із врахуванням фактичних обставин (наприклад, тривалості) таке призупинення може бути визнано способом приховання припинення об'єднання. Своєю чергою, стаття 19 Основного Закону вимагає, щоб органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи діяли лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами.

З одного боку, винятків з цього правила навіть в умовах воєнного чи надзвичайного стану не передбачено. З іншого – стаття 64 Конституції допускає встановлення окремих обмежень прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень в умовах воєнного або надзвичайного стану. Слід врахувати, що пункт 5 частини першої статті 6 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» передбачає, що в Указі Президента про запровадження воєнного стану зазначається вичерпний перелік конституційних прав і свобод людини і громадянина, які тимчасово обмежуються у зв'язку із введенням воєнного стану із зазначенням строку дії цих обмежень, а також тимчасові обмеження прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень¹¹. Тому хоча стаття 64 Основного Закону передбачає можливість встановлювати додаткові обмеження прав і свобод в умовах воєнного або надзвичайного стану, сам лише факт запровадження одного з таких правових режимів не є достатньою правовою підставою для їх застосування.

Наведене зумовлює необхідність аналізу наступних положень Указу Президента від 24 лютого 2022 року № 64/2022 «Про запровадження воєнного стану» (із наступними змінами):

«У зв'язку із введенням в Україні воєнного стану тимчасово, на період дії правового режиму воєнного стану, можуть обмежуватися конституційні права і свободи людини і громадянина, передбачені статтями 30 - 34, 38, 39, 41 - 44, 53 Конституції України, а також вводиться тимча-

⁸ Посібник за статтею 11 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод. Перше видання – 2019 рік. пункт 165. с. 29. URL: https://www.echr.com.ua/wp-content/uploads/2019/12/Guide_Art_11_UKR_2019.pdf (25.07.2022).

⁹ Венеціанська комісія. Керівні принципи щодо заборони і розпуску політичних партій (Венеція 10-11 грудня 1999 року). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_159#Text (26.07.2022).

¹⁰ Див., наприклад, Рішення Восьмого апеляційного адміністративного суду від 23.06.2022 року у справі № П/857/5/22, від 16.06.2022 року у справі № П/857/1/22 тощо.

¹¹ Закон України «Про правовий режим воєнного стану» 12 травня 2015 року № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#n36> (06.07.2022).

сові обмеження прав і законних інтересів юридичних осіб в межах та обсязі, що необхідні для забезпечення можливості запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану, які передбачені частиною першою статті 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану»¹².

Привертає увагу той факт, що в переліку статей Розділу II Конституції «Права, свободи і обов'язки людини і громадянина» відсутні статті, які встановлюють конституційні засади утворення, діяльності та заборони політичних партій в Україні. Зокрема, в Указі Президента не встановлено додаткових обмежень щодо статті 37 Конституції, яка передбачає можливість заборони політичних партій виключно в судовому порядку¹³, а стаття 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» передбачає лише повноваження глави держави порушувати питання про заборону діяльності політичних партій.

Наведене дозволяє стверджувати, що навіть в нинішніх умовах воєнного стану конституційність рішення глави держави та РНБО щодо призупинення діяльності окремих політичних партій є дискусійним. Адже відсутність в законодавстві підстав та порядку призупинення діяльності політичних партій ставить під сумнів дотримання принципу верховенства права, який, на думку Конституційного Суду України (далі – Конституційний Суд), вимагає законодавчого закріплення механізму запобігання свавільному втручання органів публічної влади при здійсненні ними дискреційних повноважень у права і свободи особи¹⁴.

Уже 3 травня 2022 року набрали чинності зміни до статті 60 Закону України «Про регламент Верховної Ради України», яка містить згадку про «затвердження Президентом України рішення Ради національної безпеки і оборони України про зупинення діяльності політичної партії», що має наслідком зупинення у Верховній Раді України діяльності депутатської фракції, яка утворена такою партією¹⁵. Проте і тут не все просто. Адже окрім того, що норми набрали чинності після прийняття відповідного рішення главою держави, виданий в лютому Указ Президента використовує поняття «призупинення діяльності», в той час як у наведених змінах йдеться про «зупинення діяльності».

Можемо припустити, що рішення Президента було лише тимчасовим та вимушеним кроком для збереження конституційних цінностей (незалежності, територіальної цілісності) в умовах цілком реальної загрози їх знищення. Позаяк навіть такі обставини не дозволяють органам публічної влади використовувати «напівправові» інструменти для вирішення складних питань. Наведене також дозволяє підтвердити висновок, що законодавство виявилось не готовим до викликів, які готувала повномасштабна війна, що спонукало органи влади гнучко реагувати та приймати рішення.

Тому перша спроба привести Закон України «Про політичні партії в Україні» до воєнних умов та вимог належної правової процедури відбулася 15 березня 2022 року, коли набрав чинності Закон № 2107-IX¹⁶. Ці зміни полягали у забороні діяльності політичної партії у разі засудження її уповноважених осіб за вчинення кримінального правопорушення проти основ національної безпеки України, передбаченого статтею 111-1 Кримінального кодексу України (колабораційна діяльність). Проте таку зміну слід оцінювати досить критично. Адже засудження особи є результатом кримінального провадження, яке є тривалим і складним процесом, що аж ніяк не сприятиме опе-

¹² Указ Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24.02.2022 року № 64/2022 (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#n34> (06.07.2022).

¹³ Конституція України від 28.06.1996 року (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (17.09.2021).

¹⁴ Рішення Конституційного Суду України 11 жовтня 2018 року № 7-п/2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v007p710-18#Text> (15.07.2022).

¹⁵ Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо заборони політичних партій» від 3 травня 2022 року № 2243-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2243-20#n70> (16.07.2022).

¹⁶ Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення відповідальності осіб, які здійснювали колабораційну діяльність» від 03.03.2022 року № 2107-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2107-20#Text> (06.07.2022).

ративності в питанні обмеження політичної діяльності «проросійських» об'єднань. Тому уже наступного дня, 16 березня, набрали чинності положення Закону № 2109-IX, які замість згаданої підстави для заборони політичної партії передбачили – «поширення відомостей, що містять виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України»¹⁷.

Варто звернути увагу, що в Конституції ні першу, ні другу підставу заборони політичної партії не згадано. Натомість у статті 37 зазначено, що:

*«Утворення і діяльність політичних партій та громадських організацій, програмні цілі або дії яких спрямовані на (1) ліквідацію незалежності України, (2) зміну конституційного ладу насильницьким шляхом, (3) порушення суверенітету і територіальної цілісності держави, (4) підриє її безпеки, (5) незаконне захоплення державної влади, (6) пропаганду війни, (7) насильства, (8) на розпалювання міжетнічної, расової, релігійної ворожнечі, (9) посягання на права і свободи людини, (10) здоров'я населення, забороняються»*¹⁸.

Загальновідомо, що норми Конституції є нормами прямої дії. На думку Конституційного Суду, пряма дія норм Конституції означає, що ці норми застосовуються безпосередньо. Законами України та іншими нормативно-правовими актами можна лише розвивати конституційні норми, а не змінювати їх зміст¹⁹. Тому не можна виключати, що в майбутньому можуть з'явитися зацікавлені особи, які бажатимуть оскаржити описані зміни законодавства як такі, що передбачають додаткову підставу для обмеження здійснення політичної діяльності. Роблячи крок на випередження, пропонуємо проаналізувати це питання у світлі цінностей конституціоналізму та європейських стандартів.

З одного боку, усталена практика тлумачення Конвенції та Конституції виробила позицію, що підстави обмеження прав людини слід інтерпретувати максимально вузько задля уникнення свавілля. З іншого – складно погодитися із тим, що сама лише наявність в Законі підстави, яка текстуально не відображена в Конституції, робить її такою, що не відповідає Основоположному Закону. У цьому контексті орієнтиром може бути Рішення Конституційного Суду від 16 липня 2019 року № 9-р/2019, яке стосувалося Закону України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки». Цим Законом, серед іншого, заборонено утворення та діяльність політичних партій, які пропагандують комуністичний та/або націонал-соціалістичний (нацистський) тоталітарні режими та їх символіки²⁰.

З'ясовуючи легітимність мети оспорюваного Закону, Конституційний Суд чи не вперше в своїй практиці здійснив історичний огляд, а саме: становлення української незалежної держави, злочинів комуністичного та нацистського режимів в ХХ столітті. Це дозволило зробити висновок про «антигуманну, людиноненависницьку і агресивну сутність» цих режимів. На підставі цього Конституційний Суд встановив, що Україна має право обстоювати конституційні принципи, у тому числі й шляхом заборони пропаганди цих тоталітарних режимів та використання їхньої символіки²¹.

¹⁷ Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо заборони виготовлення та поширення інформаційної продукції, спрямованої на пропагування дій держави-агресора» від 03.03.2022 року № 2109-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2109-20/ed20220316#n13> (07.07.2022).

¹⁸ Конституція України від 28.06.1996 року (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (07.07.2022).

¹⁹ Рішення Конституційного Суду України від 8 вересня 2016 року № 6-рп/2016. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v006p710-16#Text> (07.07.2022).

²⁰ Закон України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки» від 9 квітня 2015 року № 317-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/317-19#Text> (25.07.2022).

²¹ Рішення Конституційного Суду України від 16 липня 2019 року № 9-р/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v009p710-19#Text> (07.07.2022).

Застосовуючи такий історичний підхід до оцінки сучасної війни РФ проти України, слід визнати за очевидне, що «за масштабами, підходами та ідеологічно РФ наслідує принципи, запроваджені фашистськими та нацистськими мілітаристськими режимами Гітлера, Муссоліні та інших»²². Тому під час вирішення питання про конституційність запроваджених у 2022 році обмежень щодо діяльності політичних партій, які поширюють відомості, що містять виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії РФ проти України, слід врахувати наступні позиції органу конституційного контролю:

«Політична партія, в установчих, програмних та інших офіційних документах якої містяться заклики до ліквідації української незалежної держави, порушення її територіальної цілісності або ж до іншої мети, що не відповідає демократичній сутності змісту Конституції України, не може бути легітимною, а для її легалізації в Україні немає юридичного підґрунтя»;

«Пропаганда комуністичного режиму, який зухвало й цинічно заперечував цінність людського життя та людської гідності, становить реальну загрозу для сучасної незалежної української державності. Виправдання комуністичного режиму та замовчування його злочинів створюють сприятливий ґрунт для мобілізації та об'єднання антиукраїнських сил, які прагнуть зруйнувати демократичний конституційний лад в Україні»;

«Для стабільності демократичного конституційного ладу держава може здійснювати конкретні заходи з метою його захисту. Європейський суд з прав людини наголосив на прийнятності концепції «демократії, здатної захистити себе».

Історики часто дискутують про циклічність історії, а біблійний проповідник Екклезіяст писав у своїй книзі: «Що було, воно й буде, і що робилося, буде робитись воно, і немає нічого нового під сонцем!»²³. На жаль, російський тоталітарний режим підтвердив ці слова, повторивши чи не усі злочини комуністичного та нацистського режимів. Тому, застосовуючи уже апробовані підходи Конституційного Суду до сучасної ситуації, слід констатувати, що поширення відомостей, що містять виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії РФ проти України, є спробою виправдати заперечення конституційних принципів і демократичних цінностей, захист яких є обов'язком усіх органів державної влади, серед яких чільне місце займають: права і свободи людини і громадянина, незалежність та територіальна цілісність України.

Зауважимо, що у справі щодо заборони комуністичного та нацистського режимів Конституційний Суд обмежився дослідженням лише легітимної мети для встановлення конституційності оспорюваного правового акта. Розвиваючи позицію Суду в потенційній справі про заборону «російськоорієнтованих» партій, можна додатково розкрити інші критерії, необхідні для обмеження конституційних прав. Адже попередня практика як самого Конституційного Суду, так і Європейського суду з прав людини (далі – Євросуд) вимагають встановлення «передбаченості законом» та пропорційності (у практиці Євросуду цей критерій іменується «необхідність в демократичному суспільстві»). Зокрема, у Висновку від 24 грудня 2019 року № 9-в/2019 Конституційний Суд зазначив, що будь-яке втручання в права людини навіть за наявності легітимної мети, всупереч вимозі домірності, неодмінно спричинятиме скасування або обмеження прав і свобод людини. У світлі вимоги домірності варто згадати усталену позицію Євросуду, за якою рішучі заходи, такі як розпуск цілої політичної партії, можуть бути вжиті лише в найсерйозніших випадках, зокрема загрози політичному плюралізму або фундаментальним демократичним принципам²⁴.

²² Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про заборону пропаганди російського неонацистського тоталітарного режиму, акту агресії проти України з боку Російської Федерації як держави-терориста, символіки, яка використовується збройними та іншими воєнними формуваннями Російської Федерації у війні проти України» URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=7214&skl=10 (07.07.2022).

²³ Біблія в пер. Івана Огієнка. Книга Екклесіястова. Глава 1, вірш 9. URL: <https://only.bible/bible/ubio/ecc-1/> (25.07.2022).

²⁴ Посібник за статтею 11 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод. Перше видання – 2019 рік. пункт 166. с. 29.

Іншим аспектом, який потребує дослідження у світлі обмеження діяльності політичних партій, є інституційна система захисту засад конституційного ладу. Станом на лютий 2022 року усі справи про заборону політичних партій в Україні розглядав Окружний адміністративний суд міста Києва (далі також – ОАСК), належне здійснення судочинства яким тривалий час викликає сумніви. Зокрема, 30 липня 2020 року на веб-сайті Офіційного інтернет-представництва Президента було оприлюднено електронну петицію № 22/102742-еп «Щодо ліквідації Окружного адміністративного суду м. Києва», яку підтримало понад 25 тисяч громадян України. Автори петиції зазначили про повну втрату авторитету ОАСКу, зокрема через зміст опублікованих Національним антикорупційним бюро України в липні 2019 року та в липні 2020 року записів розмов керівництва цього суду²⁵.

Підтримавши цю петицію, глава держави вніс до парламенту законопроект про ліквідацію ОАСКу та утворення Київського міського окружного адміністративного суду²⁶. Проте станом на час написання цієї статті законопроект опрацьовується в комітеті. З одного боку, це викликано гарантіями права на справедливий суд, які включають широкий спектр запобіжників від свавільного звільнення суддів. В умовах недостатньої зрілості сучасної правової системи України це не дозволяє оперативно вирішити питання із встановленням обґрунтованості пред'явлених суддям обвинувачень згідно зі стандартами належної правової процедури.

З іншого – після початку повномасштабної війни проблеми із діяльністю окремих політичних партій загострилися, а жодної впевненості в тому, що ОАСК зможе розглянути резонансні справи про їх заборону у відповідності до належної правової процедури (зокрема у розумні строки) не було. Крім того, як звертає увагу Б. Бернацький, в минулому розглядаючи справи про заборону політичних партій, ОАСК не дослідив практику Євросуду по цій категорії справ; не використовував трискладовий тест, зокрема не визначав, чи було втручання у свободу об'єднань необхідним у демократичному суспільстві тощо²⁷.

Шукаючи вихід із цієї ситуації та прагнучи уникнути описаних ризиків, законодавець забрав із виключної підсудності ОАСКу справи про заборону політичних партій. Відтепер ці справи як суд першої інстанції має розглядати апеляційний адміністративний суд в апеляційному окрузі, до якого належить місто Київ. Проте на період воєнного стану ці справи тимчасово підсудні апеляційному адміністративному суду в апеляційному окрузі, до якого належить місто Львів²⁸.

За період з 24 лютого 2022 року по час написання цієї статті Восьмий апеляційний адміністративний суд (далі – Апеляційний адміністративний суд або Суд) виніс понад десяток таких рішень. Важливим для цієї категорії справ є наявність конкретних, належно задокументованих доказів, які вказують на конкретні факти протиправної діяльності, яка, в розумінні Закону України «Про політичні партії в Україні», ставить під сумнів правомірність діяльності такої політичної партії та наділяє повноваженнями суб'єкта владних повноважень звертатись до суду про заборону діяльності такої партії²⁹.

²⁵ Електронна петиція № 22/102742-еп «Щодо ліквідації Окружного адміністративного суду м. Києва» на офіційному веб-сайті інтернет-представництва Президента. <https://petition.president.gov.ua/petition/102742> (15.07.2022).

²⁶ Мотивувальна записка до Проекту Закону 5369 від 13.04.2021 року про ліквідацію Окружного адміністративного суду міста Києва та утворення Київського міського окружного адміністративного суду. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=71646 (15.07.2022).

²⁷ Бернацький Б. Національні та європейські стандарти щодо заборони політичних партій. Український часопис конституційного права №4/2018. С. 123.

²⁸ Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо заборони політичних партій» 3 травня 2022 року № 2243-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2243-20#n11> (15.07.2022).

²⁹ Постанова Касаційного адміністративного суду у справі №П/857/7/22 від 29 вересня 2022 року. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106621200> (14.11.2022).

Одна з перших справ про заборону політичної партії стосувалася політичної партії «Опозиційний Блок». Рішенням від 8 червня 2022 року Апеляційний адміністративний суд частково задовільнив позов Міністерства юстиції України та заборонив діяльність політичної партії «Опозиційний Блок». Звернемо увагу, що дослідники попередньої судової практики ОАСКу щодо заборони політичних партій вказували, що суди навіть контекстуально не звертались до статті 11 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод³⁰. Своєю чергою у справі про заборону політичної партії «Опозиційний Блок» та інших політичних партій, Апеляційний адміністративний суд неодноразово звертався до практики Євросуду, що разом із оперативністю розгляду справи доводить правильність обраного законодавцем підходу щодо зміни підсудності.

Так, Апеляційний адміністративний суд обґрунтовував своє рішення у справі про заборону політичної партії «Опозиційний Блок», серед іншого, концепцією «демократії, що здатна сама себе захистити», напрацюваннями Євросуду щодо пропорційності втручання у свободу об'єднань (справу *Refah Partisi (The Welfare Party) and Others v. Turkey*). Окрему увагу Суд звернув на поведінку і заклики членів організації, щодо якої постало питання про припинення:

«Із відкритих джерел відомо, що після тимчасового захоплення Мелітополя російськими окупантами депутатка від політичної партії «Опозиційний Блок» ОСОБА_4 закликала мешканців співпрацювати з ними».

«у місті Каховка на Херсонщині озброєні військові Росії призначили кількох колаборантів «керувати» захопленим населеним пунктом. Окупанти повідомили, зокрема, що від сьогодні керувати містом буде ексдепутат Херсонської обласної ради від «Опоблоку».

Оцінюючи ці факти, Суд врахував, що будь-який обмежувальний захід, вжитий щодо політичної партії на підставі поведінки її членів, повинен бути підтверджений доказами, що відповідна особа діяла за підтримки цієї партії або що така поведінка була наслідком партійної програми чи політичних цілей. Досліджуючи матеріали справи, Суд встановив, що поведінка і заклики членів політичної партії не викликали осуду зі сторони керівництва партії, а навпаки – існувала мовчазна згода. Всупереч вимогам Статуту партія не вживала заходів впливу до своїх членів, коли згідно цього ж Статуту члени партії зобов'язані дотримуватись його вимог, Програми та інших внутрішніх документів партії. Тому Суд дійшов висновку, що виступи і дії членів партії стосуються партії загалом і формують цілісну картину розбудови політики, несумісної з концепцією демократичного суспільства. Відповідач у цій справі рішення не оскаржував³¹.

У справі про заборону політичної партії «Союз лівих сил» відповідач також намагався відмежуватися від поведінки своїх членів, вказуючи, що індивідуальна відповідальність окремих членів партії не може бути перенесена на всю партію. Однак Апеляційний адміністративний суд слушно зауважив, що відповідач не надав доказів щодо вжиття заходів впливу партією до її членів, які провадили антиукраїнську діяльність і риторику, та засудження партією таких дій членів партії³². У цій справі відповідач подав апеляційну скаргу. Проте у її задоволенні було відмовлено. Підтримавши суд першої інстанції, Верховний Суд оцінював програмні цілі у зіставленні передусім з публічними висловлюваннями та діями лідерів та членів партії та ставленням до них самої партії. Як наголосив Суд, тільки так можна зрозуміти і оцінити справжню мету і суть діяльності політичної партії³³.

Аналізуючи справи про заборону політичних партій «проросійського спрямування» під час воєнного стану, можна прослідкувати певну типовість їх фактичних обставин. Так, у справі

³⁰ Бернацький Б. Національні та європейські стандарти щодо заборони політичних партій. Український часопис конституційного права №4/2018. С. 126.

³¹ Рішення Восьмого апеляційного адміністративного суду у справі №П/857/12/22 від 8 червня 2022 року. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104694066> (01.08.2022).

³² Рішення Восьмого апеляційного адміністративного суду у справі № П/857/7/22 від 17 червня 2022 року. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104856332> (10.08.2022).

³³ Постанова Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 29 вересня 2022 року у справі № П/857/7/22, § 111. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106621200> (15.11.2022).

№ П/857/9/22 Суд встановив, що лідер політичної партії «Наші» після початку повномасштабної війни «відстоював позицію країни-агресора щодо федералізації України, припинення військового конфлікту на Донбасі у вигідному для РФ руслі та капітуляції України у російсько-українській війні».

Як і в попередніх справах Суд встановив, що «будь-яких виступів на противагу висловам голови партії, члени партії не висловлювали ні у засобах масової інформації, ні у соціальних мережах чи інших загальнодоступних засобах комунікації». Тому Суд дійшов висновку, що «всупереч вимог Статуту партії заходи впливу до Голови Партії не вживались, хоча згідно Статуту, члени партії зобов'язані дотримуватись його вимог, Програми та інших внутрішніх документів партії, що відповідно свідчить про те, що поведінка та вислови Голови партії, які суперечать Статуту партії, не викликали зі сторони керівництва партії, її членів осуду чи спростування, а навпаки свідчать про мовчазну згоду з такими діями та висловами голови партії». Таким чином, Суд встановив існування реальної загрози зі сторони політичної партії «Наші» конституційному ладу та основним правам і свободам громадян України, державній безпеці, суверенітету та територіальній цілісності України.

Цікаво, що в якості аргументу для такого висновку Суд зазначив, що в діях партії убачається виправдування окупаційних дій РФ у медійному просторі³⁴. З одного боку, наведений факт віднедавна є самостійною підставою для заборони політичної партії. З іншого – такий підхід Суду опосередковано свідчить про те, що хоча Конституція такої підстави обмеження політичної діяльності не містить, названа в законі «додаткова» підстава лише конкретизує текст Конституції, не змінюючи його зміст.

Наведеного огляду достатньо, щоб помітити тенденцію до використання так званого принципу «мовчазної згоди» політичної партії із висловлюваннями її членів за відсутності жодної реакції з її боку. На думку Восьмого апеляційного адміністративного суду, це свідчить про згоду партії із позицією її члена. За такої умови пунктом IV Керівних принципів щодо заборони і розпуску політичних партій та подібних заходів передбачено, що жодна політична партія не повинна нести відповідальність за поведінку її членів. Будь-який обмежувальний захід, вжитий щодо політичної партії на підставі поведінки її членів, повинен бути підтверджений доказами, що відповідна особа діяла за підтримки цієї партії або що така поведінка була наслідком партійної програми чи політичних цілей. Якщо такий взаємозв'язок відсутній або не може бути встановлений, уся відповідальність повинна покладатися цілком лише на членів партії³⁵. Тому застосування заходів відповідальності до політичних партій у зв'язку із діями їх членів може викликати подальші дискусії.

Розглядаючи цю категорію справ, Верховний Суд у справі №П/857/1/22 взяв до увагу позицію Євросуду, за якою висловлювання лідерів партії та осіб, яких партія висувала кандидатами на виборах, визнаються такими, що відображають реальну політичну позицію партії. Розвиваючи такий підхід у світлі національного законодавства, колегія суддів вказала, що Закон України «Про політичні партії в Україні» суб'єктами такого утворення визнає громадян, які є прихильниками певної загальнонаціональної програми суспільного розвитку. Тому партія – це не «фікція», а спільнота громадян-одномисльців, вчинки і публічні висловлювання яких і дають розуміння, в чому полягає діяльність утвореної ними політичної партії, й на які реальні цілі вона спрямована. Тому публічна діяльність партійців, особливо тих, які займають керівні, провідні позиції в партії або є її загальноновизнаними ідейними лідерами, не тільки «звужує» їхній приватний простір, що закономірно, але й покладає додаткову відповідальність за свої вчинки, а надто за свої ідеї та заклики, проголошені у публічному просторі³⁶.

³⁴ Рішення Восьмого апеляційного адміністративного суду у справі № П/857/9/22 від 14 червня 2022 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vb9_2705-22#Text (15.08.2022).

³⁵ Європейський демократичний доробок у галузі виборчого права: Матеріали Венеціанської Комісії, Парламентської Асамблеї, Комітету Міністрів, Конгресу місцевих і регіональних влад Ради Європи: пер. з англ. за ред. Ю. Ключковського. Вид. 2-е, випр. і доповн. К., 2009. С. 295. URL: <https://www.venice.coe.int/files/CDL-election-opinions-UKR.pdf> (08.09.2022).

³⁶ Постанова Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду у справі №П/857/1/22 від 06 вересня 2022 року. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106164240> (14.11.2022).

Поширеним у цій категорії справ є врахування політичних програм відповідних політичних партій. Зокрема, в справі про заборону політичної партії «Держава» Восьмий апеляційний адміністративний суд встановив, що «в політичній програмі політичної партії задекларовані принципи політичної діяльності, які фактично відстоюють антиукраїнську політичну позицію країни-агресора РФ: всебічне об'єднання слов'янських народів як основи для інтернаціоналізму, надання російській мові статусу другої національної або статусу мови міжнаціонального спілкування, скасування закону про декомунізацію, блокування «втягування» України в НАТО ...»³⁷.

Доречно звернути увагу, що Євросуд у своїй практиці не виключає можливості політичних партій вести дискусії про зміни конституційного ладу держави, оскільки навіть в таких випадках політичні партії продовжують користуватися захистом статті 11 Конвенції. Проте такий захист надається їм при дотриманні двох умов: 1) засоби, що використовуються партіями з метою зміни законодавства чи конституційного ладу, є законними і демократичними з усіх точок зору і 2) пропонувані зміни мають узгоджуватися із фундаментальними демократичними принципами. Таким чином, політичні партії, лідери яких закликають до застосування насильства чи вимагають змін, котрі в принципі несумісні з однією чи декількома засадами демократії або мають на меті знищити демократію чи обмежити права інших, не можуть посилатися на статтю 11 Конвенції як засіб захисту права на свободу об'єднання³⁸.

Наведена позиція Євросуду дозволяє зробити висновок, що самого встановлення факту наявності програмних цілей або дій політичної партії, які критикують конституційно-правовий порядок недостатньо для встановлення пропорційності заборони. Необхідним є також обґрунтування, що вони завдають шкоди самій демократії. У контексті справи про заборону діяльності політичної партії «Держава» Восьмий апеляційний адміністративний суд врахував численні випадки виправдовування її головою та членами російської агресії, дискредитації Збройних Сил України, виступів за референдуми щодо скасування декомунізації, надання російській мові статусу національної. На підставі цього Суд зробив висновок, що такі дії спрямовані на завдання шкоди державній безпеці, суверенітету та територіальній цілісності України.

Складно не погодитися із Верховним Судом, який в іншій справі за подібних обставин зазначив, що політична партія, яка зареєстрована в Україні, і створена, як вимагається Законом, з метою формування і вираження політичної волі громадян, участі у виборах та інших політичних заходах (в Україні), однак яка в дійсності сповідує і пропагує антиукраїнські (проросійські) ідеї і сприяє у такий спосіб окупантам у втіленні їхніх намірів, становить реальну загрозу національній безпеці, конституційному ладу України, її суверенітету і територіальній цілісності³⁹.

Висновки. На початку війни ні українське законодавство, ні інституційна система не були готові оперативно реагувати на наявні виклики у сфері політичної свободи громадян, насамперед – діяльності політичних партій. Це спонукало органи влади гнучко реагувати та ухвалювати рішення. Зокрема, були прийняті закони, які забороняли діяльність політичних об'єднань, програма та дії яких спрямовувалися на виправдовування російської агресії. Крім того, були внесені зміни до інституційної системи запобігання діяльності таких партій (змінено підсудність справ про заборону політичних партій).

Такі зміни є вкрай важливими у світлі викликів сьогодення, оскільки поширення відомостей, що містять виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії РФ проти України, є намаганням виправдати заперечення конституційних принципів і демократичних цінностей, захист яких є обов'язком для усіх органів державної влади, серед яких чільне місце займають: права і свободи людини і громадянина, незалежність та територіальна цілісність України.

³⁷ Рішення Восьмого апеляційного адміністративного суду у справі № П/857/4/22 від 14 червня 2022 року. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104818413#> (15.08.2022).

³⁸ Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Партія добробуту (Refah Partisi), Ербакан, Казан та Текдаль проти Туреччини». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_046#Text (15.08.2022).

³⁹ Постанова Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 29 вересня 2022 року у справі № П/857/7/22, § 122. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106621200> (15.11.2022).

Що ж до тенденції судової практики, то в останніх рішеннях у справах про заборону політичних партій суди неодноразово зверталися до практики Євросуду, що разом із оперативністю розгляду справ доводить правильність обраного законодавцем підходу щодо зміни підсудності. Хоч окремі позиції суду першої інстанції в цій категорії справ можуть викликати подальші дискусії у світлі дотримання європейських стандартів у сфері політичних свобод, показовим є те, що усі проаналізовані рішення, які були оскаржені в апеляційному порядку, успішно пройшли перегляд у Верховному Суді. Останній лише підсилив аргументацію та зменшив рівень гостроти дискусій щодо правомірності заборони відповідних політичних утворень. Усе це є необхідним для утвердження України як демократичної та правової держави, у якій поняття «rule of law» є не просто гаслом, а не порушним принципом побудови державного та суспільного життя.

Список використаних джерел

Бібліографія:

1. Європейський демократичний доробок у галузі виборчого права: Матеріали Венеціанської Комісії, Парламентської Асамблеї, Комітету Міністрів, Конгресу місцевих і регіональних влад Ради Європи: пер. з англ. за ред. Ю.Ключковського. Вид. 2-е, випр. і доповн. К., 2009. С. 500. URL: <https://www.venice.coe.int/files/CDL-election-opinions-UKR.pdf> (08.09.2022).
2. Бернацький Б. Національні та європейські стандарти щодо заборони політичних партій. Український часопис конституційного права №4/2018. С. 122-131. URL: <https://www.constjournal.com/wp-content/uploads/issues/2018-4/pdfs/5-bohdan-bernatskyi-natsionalni-yevropeiski-standarty-shchodo-zaborony-politychnykh-partii.pdf> (15.07.2022).
3. Біблія в пер. Івана Огієнка. Книга Еклезіястова. URL: <https://only.bible/bible/ubio/ecc-1/> (25.07.2022).
4. Веб-сторінка Інтернет-видання Радіо Свобода. В Україні заборонили вже 10 проросійських партій, на черзі є ще сім – Мін'юст. 2022 р. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-ukraina-zaborona-10-prorosiiskih-partii/31908143.html> (26.07.2022).
5. Куцюруба О. Вплив держави на політичні партії: погляд крізь призму агресії російської федерації проти України. Український часопис конституційного права №2/2022. С. 29. URL: <https://www.constjournal.com/wp-content/uploads/issues/2022-2/pdfs/3-olha-kotsiuruba-vplyv-derzhavy-politychni-partii-pohliad-kriz-pryzmu-ahresii-rosiiskoi-federatsii.pdf> (08.09.2022).
6. Посібник за статтею 11 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод. Перше видання – 2019 рік. пункт 165. С. 29. URL: https://www.echr.com.ua/wp-content/uploads/2019/12/Guide_Art_11_UKR_2019.pdf (25.07.2022).

Перелік юридичних документів:

7. Венеціанська комісія. Керівні принципи щодо заборони і розпуску політичних партій (Венеція 10-11 грудня 1999 року). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_159#Text (26.07.2022).
8. Електронна петиція № 22/102742-еп «Щодо ліквідації Окружного адміністративного суду м. Києва» на офіційному веб-сайті інтернет-представництва Президента. <https://petition.president.gov.ua/petition/102742> (15.07.2022).
9. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення відповідальності осіб, які здійснювали колабораційну діяльність» від 3 березня 2022 року № 2107-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2107-20#Text> (06.07.2022).
10. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо заборони політичних партій» 3 травня 2022 року № 2243-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2243-20#n11> (15.07.2022).
11. Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо заборони виготовлення та поширення інформаційної продукції, спрямованої на пропагування дій держави-агресора» від 3 березня 2022 року № 2109-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2109-20/ed20220316#n13> (07.07.2022).
12. Закон України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки» від 9 квітня 2015 року № 317-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/317-19#Text> (25.07.2022).
13. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» 12 травня 2015 року № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#n36> (06.07.2022).
14. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р., ратифіковано Законом № 475/97-ВР від 17.07.97. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004/ed20210801#Text (25.07.2022).

15. Конституція України від 28 червня 1996 року (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr#Text> (17.09.2021).
16. Мотивувальна записка до Проект Закону 5369 від 13.04.2021 року про ліквідацію Округного адміністративного суду міста Києва та утворення Київського міського округного адміністративного суду. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=71646 (15.07.2022).
17. Постанова Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду у справі №П/857/1/22 від 06 вересня 2022 року. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106164240> (14.11.2022).
18. Постанова Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 29 вересня 2022 року у справі № П/857/7/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106621200> (15.11.2022).
19. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Партія добробуту (Refah Partisi), Ербакан, Казан та Текдаль проти Туреччини». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_046#Text (15.08.2022).
20. Рішення Восьмого апеляційного адміністративного суду у справі № П/857/4/22 від 14 червня 2022 року. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104818413#> (15.08.2022).
21. Рішення Восьмого апеляційного адміністративного суду у справі № П/857/7/22 від 17 червня 2022 року. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104856332> (10.08.2022).
22. Рішення Восьмого апеляційного адміністративного суду у справі № П/857/9/22 від 14 червня 2022 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vb9_2705-22#Text (15.08.2022).
23. Рішення Восьмого апеляційного адміністративного суду у справі № П/857/9/22 від 14 червня 2022 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vb9_2705-22#Text (15.08.2022).
24. Рішення Восьмого апеляційного адміністративного суду у справі №П/857/12/22 від 08 червня 2022 року. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104694066> (01.08.2022).

References

Bibliography:

1. Bernatskiy B. Natsionalni ta yevropeiski standarty shchodo zaborony politychnykh partii. Ukrainskyi chasopys konstytutsiinoho prava №4/2018. S. 122-131. URL: <https://www.constjournal.com/wp-content/uploads/issues/2018-4/pdfs/5-bohdan-bernatskiy-natsionalni-yevropeiski-standarty-shchodo-zaborony-politychnykh-partii.pdf> (15.07.2022).
2. Bibliia v per. Ivana Ohienka. Knyha Ekkleziiastova. URL: <https://only.bible/bible/ubio/ecc-1/> (25.07.2022).
3. Kutsiuruba O. Vplyv derzhavy na politychni partii: pohliad kriz pryzmu ahresii rosiiskoi federatsii proty Ukrainy. Ukrainskyi chasopys konstytutsiinoho prava №2/2022. S. 29. URL: <https://www.constjournal.com/wp-content/uploads/issues/2022-2/pdfs/3-olha-kutsiuruba-vplyv-derzhavy-politychni-partii-pohliad-kriz-pryzmu-ahresii-rosiiskoi-federatsii.pdf> (08.09.2022).
4. Posibnyk za statteiu 11 Konventsii pro zakhyst prav liudyny ta osnovopolozhnykh svobod. Pershe vydannia – 2019 rik. punkt 165. S. 29. URL: https://www.echr.com.ua/wp-content/uploads/2019/12/Guide_Art_11_UKR_-2019.pdf (25.07.2022).
5. Veb-storinka Internet-vydannia Radio Svoboda. V Ukraini zaboronyly vzhe 10 prorosiiskykh partii, na cherzi ye shche sim – Miniust. 2022 r. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-ukraina-zaborona-10-prorosiiskii-partii/31908143.html> (26.07.2022).
6. Yevropeyskiy demokratychny dorobok u haluzi vyborchoho prava: Materialy Venetsianskoї Komisii, Parla-mentskoї Asamblei, Komitetu Ministriv, Konhresu mistsevykh i rehionalnykh vlad Rady Yevropy: per. z anh. za red. YU.Kliuchkovskoho. Vyd. 2-e, vypr. i dopovn. K., 2009. C. 500. URL: <https://www.venice.coe.int/files/CDL-elec-opinions-UKR.pdf> (08.09.2022).

List of legal documents:

7. Elektronna petytsiia № 22/102742-ep «Shchodo likvidatsii Okruzhnogo administratyvnoho sudu m. Kyieva» na ofitsiinomu veb-saiti internet-predstavnytstva Prezidenta. <https://petition.president.gov.ua/petition/102742> (15.07.2022).
8. Konstytutsiia Ukrainy vid 28 chervnia 1996 roku (zi zminamy). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr#Text> (17.09.2021).
9. Konventsii pro zakhyst prav liudyny i osnovopolozhnykh svobod 1950 r., ratyfikovano Zakonom № 475/97-VR vid 17.07.97. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004/ed20210801#Text (25.07.2022).
10. Motyvuvalna zapyska do Proekt Zakonu 5369 vid 13.04.2021 roku pro likvidatsiiu Okruzhnogo administratyvnoho sudu mista Kyieva ta utvorennia Kyivskoho miskoho okruzhnogo administratyvnoho sudu. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=71646 (15.07.2022).
11. Postanova Kasatsiinoho administratyvnoho sud u skladi Verkhovnoho Sudu u spravi №P/857/1/22 vid 06 veresnia 2022 roku. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106164240> (14.11.2022).

12. Postanova Kasatsiinoho administratyvnoho sudu u skladi Verkhovnoho Sudu vid 29 veresnia 2022 roku u spravi № P/857/7/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106621200> (15.11.2022).
13. Rishennia Vosmoho apeliatsiinoho administratyvnoho sudu u spravi № P/857/4/22 vid 14 chervnia 2022 roku. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104818413#> (15.08.2022).
14. Rishennia Vosmoho apeliatsiinoho administratyvnoho sudu u spravi № P/857/7/22 vid 17 chervnia 2022 roku. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104856332> (10.08.2022).
15. Rishennia Vosmoho apeliatsiinoho administratyvnoho sudu u spravi № P/857/9/22 vid 14 chervnia 2022 roku. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vb9_2705-22#Text (15.08.2022).
16. Rishennia Vosmoho apeliatsiinoho administratyvnoho sudu u spravi № P/857/9/22 vid 14 chervnia 2022 roku. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vb9_2705-22#Text (15.08.2022).
17. Rishennia Vosmoho apeliatsiinoho administratyvnoho sudu u spravi №P/857/12/22 vid 08 chervnia 2022 roku. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104694066> (01.08.2022).
18. Rishennia Yevropeiskoho sudu z prav liudyny u spravi «Partiia dobrobutu (Refah Partisi), Erbakan, Kazan ta Tekdal proty Turechchyny». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_046#Text (15.08.2022).
19. Venetsianska komisiia. Kerivni pryntsyipy shchodo zaborony i rozpysku politychnykh partii (Venetsiia 10-11 hrudnia 1999 roku). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_159#Text (26.07.2022).
20. Zakon Ukrainy «Pro pravovyi rezhym voiennoho stanu» 12 travnia 2015 roku № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#n36> (06.07.2022).
21. Zakon Ukrainy «Pro vnesennia zmin do deiakykh zakoniv Ukrainy shchodo zaborony vyhotovlennia ta poshyrennia informatsiinoi produktsii, spriamovanoi na propahuvannia dii derzhavy-ahresora» vid 3 bereznia 2022 roku № 2109-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2109-20/ed20220316#n13> (07.07.2022).
22. Zakon Ukrainy «Pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo zabezpechennia vidpovidalnosti osib, yaki zdiisniuvaly kolaboratsiinu diialnist» vid 3 bereznia 2022 roku № 2107-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2107-20#Text> (06.07.2022).
23. Zakon Ukrainy «Pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo zaborony politychnykh partii» 3 travnia 2022 roku № 2243-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2243-20#n11> (15.07.2022).
24. Zakon Ukrainy «Pro zasudzhennia komunistychnoho ta natsional-sotsialistychnoho (natsyystskoho) totalitarnykh rezhymiv v Ukraini ta zaboronu propahandy yikhnoi symvoliky» vid 9 kvitnia 2015 roku № 317-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/317-19#Text> (25.07.2022).